

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ЛІДЕРСТВА

Наталія Маковецька, Анна Сидорук

Запорізький національний університет

Анотація:

У статті розкрито актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі роботи зі школярами. Проаналізовано поняття стилю навчальної діяльності. З'ясовано основні умови підготовки майбутніх учителів до формування лідерських якостей в учнів основної школи. Обґрунтовано значення поняття «формування лідера». Визначено складники формування лідерських якостей учнів на уроках фізичної культури й коротко схарактеризовано кожний з них. Розглянуто основну форму підготовки до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, якою є педагогічна практика в школі. Це одна з основних керованих систем процесу навчання, де спеціальні знання трансформуються в професійні навички. Доведено ефективність впливу фізкультурно-освітнього середовища на розвиток спортивних лідерських якостей молодого покоління.

Ключові слова:

професійна підготовка; учитель фізичної культури; лідерські якості; учні; навчальна діяльність.

Аннотация:

Маковецкая Наталья, Сидорук Анна. Профессиональная подготовка будущих учителей физической культуры с использованием технологий лидерства.

В статье раскрыта актуальность проблемы подготовки будущих учителей физической культуры в процессе работы со школьниками. Проанализировано понятие стиля учебной деятельности. Выявлены основные условия подготовки будущих учителей к формированию лидерских качеств учащихся основной школы. Обосновано значение понятия «формирование лидера». Определены компоненты формирования лидерских качеств учащихся на уроках физической культуры и кратко охарактеризован каждый из них. Рассмотрена основная форма подготовки к профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры, которой является педагогическая практика в школе. Это одна из основных управляемых систем процесса обучения, где специальные знания трансформируются в профессиональные навыки. Доказана эффективность влияния физкультурно-образовательной среды на развитие спортивных лидерских качеств подрастающего поколения.

Ключевые слова:

профессиональная подготовка; учитель физической культуры; лидерские качества; ученики; учебная деятельность.

Resume:

Makovets'ka Nataliia, Sydoruk Anna. Professional training of future physical education teachers while using the leadership technology.

The article describes the importance of the problem of future physical education teachers' training in the process of working with schoolchildren. The concept of the educational activity style has been analyzed. The basic conditions of future teachers' training for the formation of leadership qualities in secondary school students have been defined. The meaning of the concept "the formation of a leader" has been justified. The components forming the students' leadership skills at physical education lessons have been determined. Each of them has been briefly described. The main form of training for the professional activity of future physical education teachers, which is the teaching practice at schools, has been studied. It is one of the main controllable systems of the learning process where special knowledge is transformed into professional skills. The effectiveness of sports and educational environment influence on the development of sports leadership skills of younger generation has been proved.

Key words:

professional training, teacher of physical education, leadership qualities, students, educational activity.

Постановка проблеми. Формування нової людини – здорової, соціально активної та всебічно розвиненої – актуальна потреба сучасного суспільства. Соціально-політичні, економічні й духовні перетворення, що відбуваються в сучасному світі, потребують кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності. Сьогодні сучасне суспільство зазнає серйозних випробувань. Вивести країну з кризової ситуації можуть сильні, вольові, мудрі особистості, здатні прогнозувати майбутнє, пробуджувати інтерес до своїх ідей і проєктів, готові до нових соціальних відносин. У політиці та економіці, науці й освіті скрізь потрібні люди, спроможні проєктувати й розвивати суспільні процеси в позитивному руслі, об'єктивно приносити користь суспільству, утверджувати ідеї миру, добра, справедливості. Подальший розвиток нашого суспільства залежить від людей, що володіють нестандартним мисленням, творчою уявою, демократичною культурою, неабиякими лідерськими якостями. Усі ці якості особистості необхідно розвивати, починаючи ще з основної школи.

А для виконання такого завдання необхідною умовою є висока професійна підготовка майбутніх учителів, які зможуть забезпечити повноцінне виховання молодого покоління, яке є основою розвитку нашого суспільства й держави в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні педагоги-науковці все частіше висувують твердження, що людина формується й розвивається в процесі діяльності. Науковці-психологи, не заперечуючи цей факт, уточнюють його. Так, зокрема, К. Абульханова-Славська вказує на те, що особистість розвивається в діяльності, але не будь-яка діяльність може бути умовою розвитку особистості [1].

Педагогічні умови формують процес навчання, у ході якого студент може здійснювати саморегулювання й самовиховання відповідно до вимог своєї майбутньої професії і своїх особистісних якостей. Досягнення високого рівня діяльності людини залежить від формування індивідуального стилю навчання.

До розгляду поняття «індивідуальний стиль навчальної діяльності» зверталось багато науковців. На думку В. Климової [4], Н. Петрової [8], Г. Стенбергова [10], індивідуальний стиль навчальної діяльності – це своєрідна система психолого-педагогічних засобів, до яких свідомо чи стихійно вдається людина для найкращого врівноважування своєї психологічно зумовленої індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності. З погляду філософії, індивідуальний стиль діяльності визначається самою людиною, її індивідуальністю, тобто «неповторним самобутнім способом буття конкретної особистості як суб'єкта самостійної діяльності» [11], а також самою діяльністю.

Формування індивідуального стилю навчальної діяльності залежить не тільки від специфіки навчального процесу, а й від психологічних якостей особистості. Відомі психологи – В. Мерлін [7], В. Крутецький [5] – визначають поняття якості особистості як усталену сукупність її властивостей і рис.

Тому підкреслимо, що зміст підготовки студентів відображає механізм лідерства як педагогічну умову формування їх професійних якостей, необхідних для подальшого виховання лідерських якостей молодого покоління.

Формулювання цілей статті. Мета статті – обґрунтувати педагогічні компоненти використання технологій лідерства в професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж визначити особливості розвитку лідерських якостей молодого покоління, схарактеризуємо саме поняття «лідерство».

За словником психолого-педагогічних термінів лідерство – це демонстрація й заохочення високих стандартів поведінки, адаптація стилю управління до ситуації й людей, уміння мотивувати й керувати ними [3].

Лідерство – це процес соціальної організації й управління спілкуванням і діяльністю членів групи. У малій групі роль лідера полягає в згуртуванні її учасників і визначенні напряму своєї діяльності. Вагому роль відіграють особисті якості лідера, зокрема вміння володіти ситуацією, ухвалювати рішення, брати на себе відповідальність, робити правильний вибір.

Лідерство не може бути без оточення, а соціальне середовище визначає становище лідера.

Визначимо основні базові компоненти виховання лідерських якостей:

1. Виховання вільної особистості (високий рівень самосвідомості, почуття власної гідності, самодисципліни).

2. Виховання гуманної особистості (милосердя, доброта, терпимість, доброзичливість, готовність надати допомогу).

3. Виховання духовної особистості (потреба в пізнанні й самопізнанні, у красі спілкування).

4. Виховання творчої особистості (розвиток здібностей, знань, умінь, навичок, інтелекту).

5. Виховання практичної особистості (знання основ економіки, працьовитість, хазяйновитість, володіння мовами, фізичне загартування, гарні манери).

На ефективність формування лідерських якостей значний вплив має устрій середовища життєдіяльності дитини. Свобода поглядів, взаємоповага, творчість і прагнення до самовдосконалення – це клімат, який сприяє розвитку лідерських якостей, формування якого залежить від сім'ї з її культурними традиціями, дитячого спілкування, засобів масової інформації та школи.

Наголосимо, що шкільний колектив посідає особливе місце в процесі формування дитини як особистості. Колектив – високорозвинена група з такими характерними рисами, як згуртованість, цілеспрямованість, ціннісно-орієнтаційна єдність тощо. Педагогіка розуміє виховний колектив як об'єднання вихованців, життя й діяльність яких визначається соціально значущими цілями, органами самоврядування, а міжособистісні відносини – ставленням до спільної справи [6].

Сучасна педагогічна наука перебуває в постійному пошуку нових підходів до становлення особистості дитини в умовах колективу. Вхідження учня в систему колективних відносин дуже складний і неоднозначний процес. Насамперед необхідно зазначити, що цей процес є лише індивідуальним. Школярі, члени колективу відрізняються один від одного за станом здоров'я, зовнішністю, характером, товариськістю, знаннями, уміннями й багатьма іншими рисами та якостями. Тому кожен з них входить у систему колективних відносин по-різному, що може викликати неоднокову реакцію з боку товаришів [9].

Формування лідерів – не стихійний процес, його можна й потрібно організовувати. Доцільно це робити на уроках фізичної культури, де сам учень був би активним учасником, суб'єктом власного становлення. Для цього вчителям фізичної культури необхідно створювати певні педагогічні умови, які можуть забезпечити розвиток лідерських якостей. По-перше, необхідно виявляти дітей з розвиненими лідерськими якостями й сприяти подальшому їх розвитку. По-друге, відчувати свою потрібність, упевненість у собі та своїх силах.

Фізкультурно-спортивна діяльність сприяє формуванню сприятливих міжособистісних відносин, дружби й товарищескості в дитячому колективі.

Саме в процесі цієї діяльності створюються умови для встановлення, збереження й зміни найважливіших форм взаємовпливу та контактів колективних взаємодій, що, так само, істотно впливає на стиль керівництва й соціально-психологічний клімат, традиції й дисципліну, ставлення до навчання. Позитивні відносини всередині колективу є однією з найважливіших умов досягнення високої успішності в навчанні.

Спільна форма занять фізичними вправами більш якісно впливає на поліпшення дружніх відносин між дітьми, ніж виконання вправ індивідуального характеру. Пояснюється це, по-перше, можливістю досягнення особистісної мети при виконанні фізичних вправ переважно завдяки колективним зусиллям; по-друге, наявністю безпосередньої залежності членів колективу один від одного; по-третє, можливістю перенесення взаємин між дітьми, які склалися в процесі занять фізичною підготовкою та спортом, на всі інші сфери їхньої діяльності. Отже, набуття досвіду формування лідерських якостей учнів у фізкультурно-освітньому просторі можна визнати необхідним складником підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Для розвитку лідерського потенціалу учня потрібно використовувати такі засоби, які б вимагали прояву активності. Основним засобом розвитку лідерських якостей на уроках фізичної культури є рухливі ігри (це можуть бути як командні ігри, так і індивідуальні). Насамперед необхідно зміцнити в учнів віру в себе. Дуже важливо хвалити дитину навіть за її найменші успіхи. Успіх окрилює дітей. Таким чином, секрет виховання лідерських якостей полягає в успішності дітей, їх відчутті особистісного зростання й руху вперед. Потрібно знаходити будь-яку можливість похвалити дитину, підтримати її – це перша умова забезпечення успіху. Дитині подобається бути переможцем. Лідер – це людина, яка об'єднує всю групу та спрямовує її дії. Це людина, за якою група людей визнає право ухвалювати рішення в значущих для неї ситуаціях, тобто найбільш авторитетна особистість, якій належить центральна роль в організації спільної діяльності й регулюванні взаємовідносин у цій групі.

Сьогодні фізична культура все більше стає не лише профілактичним засобом захворювань і зміцнення здоров'я, а й сукупністю ефективних психорегулювальних і виховних засобів. Фізична культура впливає на формування світогляду особистості, її загальної культури й характеру суспільних відносин, є

фундаментальною основою будь-якої культури, наскрізним чинником, найважливішою умовою, що визначає самодостатність особистості. Оптимальна рухова активність людини – необхідна умова нормального функціонування всіх систем організму, зокрема й інтелектуальної та емоційної сфер. Учні основної школи можуть самостійно скласти й провести комплекс загальнорозвивальних вправ з усім класом або групою. Пояснити, показати й провести рухливу гру, естафету тощо, самостійно виступити в ролі вчителя, судді або коментатора.

Також для розвитку лідерських якостей на уроках фізичної культури педагогом штучно створюються такі ситуації, які повинні бути розв'язані колективно. Учитель і учень-лідер є співтворцями навчального процесу, де вчитель забезпечує педагогічну підтримку, використовуючи ефективні педагогічні технології керівництва (організуючи найбільш доцільні види діяльності, що сприяють прояву й формуванню лідерських якостей), а учень-лідер виконує одну з ролей і організовує взаємодію решти учнів.

Отже, педагогічна підтримка є ще одним складником підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Предметом педагогічної підтримки вчителя фізичної культури може стати процес спільного визначення з учнем інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання проблем, що заважають самостійно досягти бажаних результатів у навчанні, спорті, самовихованні. Особливість педагогічної підтримки розкривається у взаємодії педагога та його вихованців.

Засоби педагогічної підтримки відомі науковці умовно поділяють на дві групи:

1. Загальна педагогічна підтримка, яка створює необхідне для навчання емоційне тло доброзичливості, взаєморозуміння й співпраці.
2. Індивідуально-особистісна підтримка конкретного індивіда, яка діагностує рівень його розвитку, навчання, вихованості, виявляє особистісні проблеми.

На думку Є. Бондаревської, особливу роль в індивідуальній підтримці відіграє створення ситуацій успіху, що сприяє формуванню психологічно сприятливої атмосфери для самореалізації особистості, підвищенню її статусу як суб'єкта навчання у власних очах і очах оточення [2].

До питання педагогічної підтримки зверталось багато науковців. Так, наприклад, В. Слободчиков та І. Фрумін розглядають педагогічний супровід як допомогу школяреві в його особистісному зростанні; А. Мудрик – як особливу сферу діяльності педагога, націлену на залучення школярів до соціально-культурних

і моральних цінностей, на які він спирається в процесі самореалізації та саморозвитку; Н. Пряжников – як напрям діяльності педагога у сфері соціально-професійного самовизначення молоді, коли для учнів створюються умови для продуктивного розв'язання вікових проблем.

З огляду на викладений вище матеріал, можемо виділити основні елементи психолого-педагогічної підтримки:

– психологічна підтримка стосунків між дітьми через групові форми роботи;

– індивідуальна психологічна підтримка розвитку стосунків між дітьми;

– психологічний супровід класних керівників в аспекті виховної та розвивальної роботи з дітьми;

– психологічна підтримка батьківського ставлення (до дітей, школи, навчання, виховання);

– психологічний супровід ухвалення управлінських рішень;

– психологічна підтримка освітнього процесу;

– психологічна підтримка відносин у педагогічному колективі;

– психологічний супровід відносин «учень – учитель», «учитель – батьки».

Отже, вплив педагогічної підтримки дитячого лідерства передбачає систему професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури, спрямованої на створення умов для позитивного розвитку відносин між дітьми та дорослими в шкільному освітньому середовищі й розвитку лідерських якостей дітей.

Лідерська спрямованість сприяє самореалізації, самовираженню в процесі набуття досвіду спілкування та взаємодії людини з іншими людьми. Маючи творчий потенціал і сильний характер, людина-лідер постійно перебуває в пошуках цікавих справ, захопливих подій, які можуть перетворювати навколишню дійсність. Вона не зупиняється на досягнутому, підпорядковуючи свою й чужу волю, домагається поставленої мети. Така людина цікава, неповторна, нею захоплюються. Нестандартність мислення й жага нового є найпродуктивнішими якостями творчої особистості і, як свідчить життєвий досвід, лідерський склад розуму може принести плоди як сьогодні, так і в майбутньому.

Здатність повести за собою однолітків у групі або поза нею нерідко сприяє досягненню успіхів у дорослому житті. Учні-лідери найбільш ініціативні, вони першими починають

виконувати завдання, упевнені в собі, часто посміхаються, задоволені собою та життям, їм усе цікаво. Отже, ініціативність, різнобічний інтерес – це ті інтегративні якості, які визначають найціннішу активність людини й характеризують її здатність до подолання перешкод, пошуків нових шляхів, до проявів не тільки індивідуальної творчості, а й об'єднання інших людей у процесі виконання творчих завдань.

Головна причина, через яку люди не здатні бути хорошими лідерами, – це брак упевненості в собі. Саме тому майбутньому вчителю фізичної культури необхідно володіти якостями створення такого середовища, у якому дитина, не соромлячись, пропонує свої ідеї, адже ніхто не виключає, що вони можуть виявитися набагато перспективнішими, ніж у більш упевнених у собі людей.

Висновки. Отже, можна сказати, що всі злети й падіння в житті відбуваються завдяки лідерству. Лідерство – мистецтво впливу на людей, мотивація їх до досягнення певних цілей. Доцільно лідерські якості розвивати в шкільному віці, бо саме в цей період у дітей виникають колективні зв'язки, починає формуватися громадська думка, вимогливість один щодо одного, взаємна оцінка. На основі цього починає визначатися спрямованість особистості, з'являються нові моральні почуття й потреби. Вирішальне значення для розвитку особистості дитини має той факт, що разом зі вступом до школи дитина входить і в колектив однолітків. Навчальна діяльність розвиває у школярів загальну навчальну цілеспрямованість, де пріоритетну роль відіграють уроки фізичної культури, які можуть створювати всі необхідні умови для прояву лідерського потенціалу учнів. Лідерські якості необхідно виявляти й цілеспрямовано психолого-педагогічно розвивати. Діяльність учителя фізичної культури повинна створювати умови для прояву творчої активності дітей. Важливим складником такого процесу є уміння вчителя зробити учня співтворцем уроку, а також його здатність до реалізації педагогіки співробітництва.

Виділені педагогічні компоненти є достатньо обґрунтованими й можуть забезпечити успішну підготовку майбутніх учителів фізичної культури до використання технологій лідерства у своїй професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1981. – 137 с.
2. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. –

References

1. Abul'khanova-Slavskaya K. A. (1981). *Personality development in the process of life activity*. Moscow : Nauka. [in Russian]
2. Bondarevskaia, Ye. V. (2000). *Theory and practice of person-oriented education*. Rostov-on-Don : Rostov

- Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского педагогического университета, 2000. – 352 с.
3. Буган Ю. В. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / Ю. В. Буган, В. І. Урусський. – Тернопіль : ТОКІППО, 2001. – 176 с.
  4. Климова В. И. Человек и его здоровье / В. И. Климова. – М. : Знание, 1986. – 189 с.
  5. Крутецкий В. А. Психология / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1962. – 498 с.
  6. Макаренко А. С. Воспитание гражданина. Педагогические раздумья / сост. : Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. – М. : Просвещение, 1988. – 304 с.
  7. Мерлин В. Общая психология / В. Мерлин. – М., 1976. – 423 с.
  8. Петрова Н. В. Педагогическое проектирование совместной деятельности преподавателя и студентов как фактор совершенствования профессионально-творческой подготовки студентов высших учебных заведений: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. В. Петрова. – Челябинск, 1998. – 17 с.
  9. Подласый И. П. Педагогика / И. П. Подласый. – М. : Просвещение, 1996. – 432 с.
  10. Стенберг Р. Практический интеллект / Р. Стенберг. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
  11. Фролов И. Т. Философский словарь / И. Т. Фролов. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
- Pedagogical University Press. [in Russian]
  3. Buhan, Yu. V. (2001). *Dictionary of psychological and pedagogical terms and notions*. Ternopil : TOKIPPO. [in Ukrainian]
  4. Klimova, V. I. (1986). *Man and his health*. Moscow : Znanie. [in Russian]
  5. Krutetskii, V. A. (1962). *Psychology*. Moscow : Prosveshchenie. [in Russian]
  6. Makarenko, A. S. (1988). *Raising a citizen. Pedagogical meditations. Compiled by R. M. Beskina, M. D. Vinogradova*. Moscow : Prosveshchenie. [in Russian]
  7. Merlin, V. (1976). *General psychology*. Moscow. [in Russian]
  8. Petrova, N. V. (1998). *Pedagogical modeling of students and teachers' mutual activity as a factor of students' professional and creative training improvement at higher educational institutions: abstract of thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences : 13.00.08 "Theory and methods of professional education"*. Cheliabinsk, 17 p. [in Russian]
  9. Podlasyi, I. P. (1996). *Pedagogy*. Moscow : Prosveshchenie. [in Russian]
  10. Stenberg, R. (2002). *Practical intelligence*. SPb : Piter. [in Russian]
  11. Frolov, I. T. (1986). *Philosophical Dictionary*. Moscow : Politizdat. [in Russian]

Рецензент: Приходько М.І. – д.пед.н., професор

Відомості про авторів:

Маковецька Наталія Валеріївна

znudekanat@rambler.ru

Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна;

Сидорук Анна Вікторівна

anna.sydoruk@yandex.ru

Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69600, Україна
doi: dx.doi.org/нвмдпу.v0i15.1262

Матеріал надійшов до редакції 30.11.2015 р.

Прийнято до друку 15.12.2015 р.